

De preek van de leek

Ernst Veen

14 november 2010

PREEK

Ruim 4 maanden geleden ben ik voor het eerst grootvader geworden van een prachtige kleinzoon. Mijn zoon, de vader, vroeg mij mee naar het Stadsdeelkantoor waar hij zijn kind ging aangeven.

“Weet je wat zo gek is”, zei hij op de terugweg naar huis, “ik ken mijn zoontje amper 48 uur, maar ik houd nu al zo ontzettend veel van hem!” “Dat had ik ook bij jou, 31 jaar geleden”, antwoordde ik, “en het verdwijnt niet! De liefde van ouders voor hun kind is onvoorwaardelijk en houdt nooit op te bestaan.”

Dat is ook de essentie van het Bijbelverhaal dat wij net gelezen hebben. Een liefde zonder voorbehoud van de vader voor de teruggekeerde zoon, ondanks alles. Het verhaal van de terugkeer van de verloren zoon laat niemand onberoerd. Ik herinner mij uit mijn jeugd dat mijn vader en ook mijn grootvader, echte predikanten, meer dan eens preekten over dit inspirerende Bijbelverhaal. Een verhaal dat ook mij zeer aanspreekt en mij al mijn hele leven bijblijft.

Dit werd nog versterkt toen ik in 1991 voor het eerst in de Hermitage in St.-Petersburg kwam en Rembrandts schilderij “De Terugkeer van de verloren zoon” te zien kreeg! Ik was diep geraakt, het verhaal ging nog meer voor mij betekenen.

Het is nu 19 jaar later. Voor mijn werk ben ik tientallen malen naar de Hermitage geweest en elke keer ging ik weer kijken. St.-Petersburg verlaten zonder het schilderij aan te doen is ondenkbaar.

Wat is die fascinatie voor dit verhaal en wat is die fascinatie voor Rembrandts weergave ervan? Dit meesterwerk is een icoon van de Hermitage, en talloze bezoekers komen vooral hiervoor naar het museum.

Dit Bijbelverhaal kan op vele manieren worden uitgelegd. En dat gebeurt ook! Laat ik proberen bij mijn eigen gedachten te blijven... met Lukas 15–11 in mijn achterhoofd en Rembrandts geniale creatie op mijn netvlies.

Als kind sprak mij in eerste instantie de onvoorwaardelijke liefde, de trouw en de vergeving van de vader aan. Mij werd verteld dat de vader staat voor God.

God (de vader dus) stelt hier barmhartigheid voorop boven gerechtigheid. Later herkende ik mij ook in beide zonen. De zoon die het lef had de wijde wereld in te trekken en volop, zonder restricties te gaan ontdekken wat die wereld te bieden heeft. Het aan te durven thuis de boel de boel te laten!

Wat verder in mijn ontwikkeling gold die herkenning ook de trouwe en dienstbare zoon, die het tot zijn verantwoordelijkheid rekende om het familie-bedrijf te helpen ontwikkelen. Hij zal daarbij vast de gedachte hebben gehad dat hij straks het bedrijf zou krijgen. Immers zijn broer was er toch niet meer! Niets menselijks was hem vreemd.

Toen ik veel later met het schilderij van Rembrandt kennis maakte, werd het verhaal beeldend en kreeg het meer vorm en symboliek.

Rembrandt schilderde het werk niet lang voor zijn dood. Hij had waarschijnlijk een heel leven nodig om het verhaal op deze wijze neer te zetten; een leven dat hem niet vrijwaarde van lijden. Hij slaagde er in op geniale wijze vragen op te roepen, ze soms te beantwoorden en je in elk geval aan het denken te zetten.

De preek van de leek

Door de voorstelling word je verleid je te verplaatsen in de figuren op het schilderij: natuurlijk in de Vader, in de ontaarde zoon en in zijn brave, goede broer. Over de andere personen krijgen we geen uitsluitsel. Ze zijn vaag neergezet.

Maar: waar is de moeder in dit beeld? De moeder lijkt volledig te ontbreken, net zoals in het bijbelverhaal.

De priester-schrijver Henri Nouwen heeft zijn gedachten over de terugkeer van de verloren zoon naar aanleiding van Rembrants schilderij beschreven in een prachtig boek: "Eindelijk Thuis". Dit boek is mede mijn hulp geweest bij dit verhaal. Dat geldt ook voor een tekst van Pastor Raymakers.

Voor mij is Rembrandt er duidelijk in geslaagd te laten zien hoeveel emoties in dit verhaal een rol spelen, hoe gelaagd die kunnen worden weergegeven en hoe geladen het onderwerp is.

Liefde bij de vader. Bij de jongste zoon blijkt uit zijn houding duidelijk dat hij berouw heeft. Zijn zelfverzekerdheid is ver te zoeken.

Hoe de oudste zoon, rechts in beeld, zich voelt laat zich raden. Hij is boos zegt het bijbelverhaal. Uit de exegese komt naar voren dat hij jaloers is en verontwaardigd.

Hij is toch degene die dag in dag uit voor zijn ouders het land heeft bewerkt? Hij eist dat er recht wordt gedaan en vindt het godgeklaagd, dat zijn jongere broer zo maar weer liefdevol wordt opgenomen in de familiekring !! Na al zijn wandaden, die begonnen met het opeisen van zijn erfdeel, waarmee hij zijn vader het vruchtgebruik ontzegde. Wie zoiets doet wenst daarmee, in de ogen van de oudste, de dood van zijn vader. En ook nog eens het familiekapitaal verpatsen bij de hoeren!

Hij heeft gelijk: de jongste zoon heeft geen vinger uitgestoken naar de lasten van de familie.

En hij komt thuis om vergiffenis te vragen.

Het is toch wel héél gemakkelijk om hem zo maar te vergeven! Hier moet recht boven genade gelden.

Maar de vader ziet het anders. "Zoon, wij delen alles met elkaar. Je zou blij moeten zijn met je broer: hij was zo goed als verloren beschouwd, en nu is hij weer in de familie teruggekeerd. Zie hoe gelukkig hij nu is."

De oudste zoon heeft gelijk, maar de vader heeft nog meer gelijk.

Mededogen wint het dus van gerechtigheid in alles vergevende liefde.

Mijn vader en grootvader waren niet de enigen, die dit verhaal toepasten op God en de barmhartige vader de personificatie van God lieten zijn. Maar in feite wordt God in het hele verhaal niet genoemd. Het gaat uitsluitend om menselijke verhoudingen.

Is het niet opvallend hoe openhartig en zonder aarzeling de vader zijn goedheid en liefde toont aan degene die hem ongetwijfeld danig heeft teleurgesteld, de weerbarstige zoon, de jongen die ondoordacht heeft gehandeld en terugkeert van zijn dwaalwegen.

Natuurlijk heeft hij het vaderhart verwond, iets wat de oudste zoon nooit heeft gedaan.

Die is altijd plichtsgetrouw gebleven. Maar toch kiest die vader de weg van genade voor recht.

En zo heelt hij de wonden die jarenlang zijn aangebracht! Bij hem, maar ook bij zijn beide zoons. Het is goed hierover na te denken, ons te realiseren wat hier gebeurt en het door te trekken naar het heden en ons eigen leven. Ik kom hier op terug!

Maar nu eerst nog terug naar Rembrandt en hoe hij op fenomenale wijze de hoofdfiguren uitbeeldt. Het schilderij ontleent zijn unieke uitstraling aan Rembrandts eigen levensgeschiedenis.

De preek van de leek

Nouwen zegt over het portret van de vader dat hij dit met zo'n onweerstaanbare aantrekkingskracht heeft neergezet dat hij daarmee het meest goddelijke en menselijke heeft weten vast te leggen. Hij beschrijft het zo:

“Ik zie een halfblinde oude man met een snor en een gespleten baard, gekleed in een gewaad met gouden borduursels en een dieprode mantel, die zijn lange stramme handen op de schouders van zijn terugkerende zoon legt. Dit is heel specifiek en heel concreet en laat zich ook als zodanig beschrijven. Maar ik zie ook goddelijke werkelijkheden zoals onvoorwaardelijk mededogen, oneindige liefde en eeuwigdurende vergeving”.

Was het omdat zijn eigen dood naderde, dat Rembrandt, de schilder van het mooiste licht, kiest voor een halfblinde vader, die zijn zoon niet herkent met zijn ogen maar met zijn hart? De herkenning drukt zich uit in de handen op de rug van de zoon; handen, die als het ware verbonden zijn met zijn hart.

Ik wil het met u over die handen hebben. Ze vormen het middelpunt van het schilderij. Zie daar de genialiteit van Rembrandt. Op de rechterschouder van de zoon zien wij de linkerhand van de vader, sterk en gespierd, een stevige greep. Een groot deel van de schouder gaat verscholen onder de gespreide vingers.

Het verschil met de andere hand valt meteen op.

Nouwen zegt het als volgt:

“Hoe anders is de rechterhand van de vader. Hij is verfijnd, zacht en heel teder. De hand ligt zacht op de schouder van de zoon en wil alleen maar liefkozen, strelen, troosten, bemoedigen.”

Wel, dit moet de hand van de moeder zijn. Rembrandt miste de moeder klaarblijkelijk ook. Daar is weer die onvoorwaardelijke liefde van vader en moeder voor hun kind.

De uitleg, net als Nouwen, van mijn eigen vader is deze: de Vader is niet zomaar een aartsvader, hij is inderdaad God, in wie zowel het mannelijke als het vrouwelijke, vaderschap en moederschap ten volle aanwezig zijn. Rembrandt heeft dit meesterlijk weten te verbeelden.

Wat zegt dit bijbel verhaal en het beeld van Rembrandt ons nu?

Ik zie het zo: ons wordt als het ware een spiegel voorgehouden en we worden er ons van bewust hoe wij mensen met elkaar omgaan in de huidige tijd. De mens staat niet meer centraal; we maken ons druk om heel andere zaken.

Wij jagen voort, we leven in een wereld van nemen en grijpen, steeds meer en meer.

Opportunisme en egocentrisme zijn te vaak aan de orde van de dag. Jaloezie, rivaliteit en rancune slaan diepe wonden.

Zijn wij nog in staat om elkaar te vergeven, kunnen we verstoorde relaties nog wel herstellen? De mens is toch het aller belangrijkste?

Als op de televisie familieruzies breed worden uitgemeten kan ik mij niet aan het gevoel onttrekken dat kijkcijfers prevaleren boven het zoeken naar oplossingen.

Wij moeten weer leren dat het geen schande is om fouten te maken, dat men verkeerde beslissingen kan nemen.

Laten wij dan ook in ieder geval de ander de mogelijkheid geven om te erkennen “ik heb fouten gemaakt”, en hem de kans geven te vragen: “vergeef me!” Laten wij over onze woede en animositeit heenstappen.

Vergevingsgezindheid is essentieel! Wanneer er oprecht berouw is en inzicht in de fouten is getoond en erkenning ervan, wordt de basis gelegd om weer samen verder te kunnen.

Die ruimte te geven en te nemen is onontbeerlijk. Het krijgen van vergiffenis is een vreugde, maar ook het schenken!

De preek van de leek

Hoe komt het dat wij zo'n bijbelverhaal nodig hebben om ons te realiseren dat wij onze basis kwijt zijn, onze houvast die geworteld is in het elkaar zien, begrijpen en in liefde aanvaarden. Net zoals de oerliefde van de ouder voor zijn kind.

Hoe is het zover gekomen dat wij ons kleine benepen zelf niet meer kunnen overstijgen? Dat heeft zeker te maken met hoe wij onze relaties onderhouden. Nonchalance en verwaarlozing liggen permanent op de loer; het gebeurt voor je het weet. Om maar te zwijgen over de taal die vaak gebezigd wordt.

Hebben onze prioriteiten werkelijk prioriteit? Investeren we wel voldoende in onze medemens? We zullen daar tijd voor moeten nemen, ons in hem verdiepen en in hem verplaatsen. Dan volgt bekommernis vanzelf. Als er een rimpeling ontstaat, een oneensgezindheid, toon de wil om eruit te komen, zoek een omgangsvorm, een modus vivendi om ook bij verschil van visie samen verder te gaan.

Ik ontkom er niet aan om over de rand heen te kijken van onze eigen dagelijkse leef- en werkkring. Het ongemak dat velen van ons bekruipt over het zorgwekkende politieke klimaat dat ons land in zijn greep houdt, gaat niet alleen over credietcrisis en bezuinigingen. Het gaat in de eerste plaats over menselijke betrekkingen daarachter.

Bij de kabinetsformatie heeft vertrouwen en geloof in elkaar plaatsgemaakt voor bitterheid, antipathie en vijandigheid. Partijen waren niet in staat in het belang van het land elkaar te vinden en fouten te erkennen. Dit verhinderde een coalitievorming, waarbij landsbelang het zou winnen van partijbelangen en persoonlijke belangen. Een regering die bindt en die het gevaar van tweedeling voorkomt, is ons onthouden. Zo zie ik het.

Die oude vader uit Lukas 15, die klaarstond om zijn teruggekeerde zoon genade te schenken opdat zijn beide zoons in harmonie samen verder zouden gaan in het familiebedrijf... wat was het mooi geweest als wij die handen, in het Haagse, op onze schouders hadden gevoeld; al was het maar voor even. Maar het is nooit te laat. Rembrandts schilderij kent geen tijd, net als het bijbelverhaal. Ze blijven spreken. Amen.

